

Széljegyzetek Az Egyház – Közösség definíciójához

Bevezető gondolatok

Tanulmányunk egy látszólag teoretikus, ám annak mélységeit vizsgálva sokkal inkább praktikus kérdéskört jár körül: Az egyházi, gyülekezeti élet valóságában megvalósuló *Közösség* bibliai gyökereinek eredőjét hivatott vizsgálni. Teszi mindezt az Ószövetség erre vonatkozó fogalmának, fogalmainak vizsgálatával, nem kevésbé kitekintve természetesen annak újszövetségi vonatkozásaira is. A címben szereplő szójáték természetesen nem a véletlen műve. Az Egyházközség földrajzi elhelyezkedésétől, illetve egyéb kontextuális változóktól függetlenül is *Közösség* a Szentháromság Istennel és a gyülekezet tagjaira nézve egymással is. S mint olyan, a gyülekezetek egymással való kapcsolata sem kevésbé fontos. Mindezek megerősítésére, újragondolására hív tanulmányunk.

Az *ἐκκλησία* ószövetségi gyökerei: A קהל

A Héber Biblia különbséget tesz a tágabb értelemben vett „nép”, עם és a „gyülekezet, közösség”, קהל között, már csak elnevezésüket tekintve is.¹ A קהל elsődleges jelentése összegyülekezés, emberek egy bizonyos csoportjának gyűlése.² Etimológiája vitatott, lehetséges, hogy az összehívni igéből származhat. Mint ahogyan az is vitatott, hogy egyáltalán speciális esetre vonatkozóan volt e használatban, mint *terminus technicus*, avagy inkább

¹ Külön érdekes ebből a szempontból megvizsgálni a Neh 5,13-at, ahol gyakorlatilag mindkét kifejezést használja, látszólag parallelként, ám az is lehetséges olvasat, hogy a gyülekezet volt olyan hatással a „népre”, hogy mintegy katalizátorként működve elérte azt a nagyobb tömeg előtt is, hogy a jogtalan uzsora ellen fellépjenek. Ehhez kapcsolódóan ld. még: LAIRD, D: *Negotiating Power in Ezra–Nehemiah*, (SBL Press, Atlanta, 2016), 229-246.o.

² Hasonló jelentéssel, gyakorlatilag szinonimaként, ám mégis különböző módon használja a Héber Biblia az קהל kifejezést is. Különösen is érdekes megfigyelni, hogy ez utóbbi kifejezést a fogság utáni iratokban nagyon ritkán található meg, a hangsúly sokkal inkább a קהל-ra esett ebben az időszakban. Mint ahogyan nagy általánosságban az is elmondható, hogy az קהל sokkal inkább a kultikus, templomi közösségre volt használatos a kutatók szerint, míg egyes vélemények szerint a קהל is átmehetett hasonló jelentésbeli változásokon az évszázadok során, és szintén kultikus értelemben is állhatott. Összehasonlító elemzésükhöz ld.: YOUNG, I.: *Edah and Qahal as Collective Nouns in Hebrew Biblical Texts in Zeitschrift für Althebraistik*, (vol. 14, issue 1, 2001), 68-78.o. A קהל fogalmával, értelmezési lehetőségeivel kapcsolatban kiváló összefoglalást nyújt magyar nyelven: KARASSZON, I.: *Qáhal. Az Ószövetség gyülekezet-fogalmához*. In: *Az Ószövetség varázsa*, (Új Mandátum, Budapest, 2004), 135-143.o.

általános értelemben írta le embercsoportok összegyülekezését.³ Ám az mindenesetre figyelemre méltó, hogy a legtöbb esetben, egészen pontosan 134-szer névszói alakban szerepel a Héber Bibliában, s mindössze csak 39 alkalommal találhatjuk meg a gyököt annak igei formáiban. A legelterjedtebb összetett alak természetesen Izraelre vonatkozik, úgy, mint *Izrael gyülekezete*, mely formában 13-szor szerepel az Ószövetségben, ám döntő többségében ezek a Babiloni fogság után keletkezett iratokban szerepelnek. Mindez jelzi számunkra, hogy a kérdés egy nagy, társadalmi, gazdasági, politikai és teyüük hozzá vallási krízis után válhatott meglehetősen égetővé.⁴

Ami azonban számunkra még érdekesebbé teszi a kérdést, az az Ószövetség görög fordításának, a Septuagintának a fordítási mintáiban mutatkozik meg, hiszen ennek fordítási hagyományait nagy részben követi az Újszövetség is. A Septuaginta 99 alkalommal használja az *ἐκκλησία* kifejezést - mely görög szó az Újszövetségben, mint egyház, és gyülekezet használatos - és egyetlen egy kivételtől eltekintve⁵ mindig a **לְקָהָל** héber szó áll mögötte. Az Újszövetség tehát egy olyan meglévő referenciára utalhat *ἐκκλησία* az kifejezéssel, amelynek jelentése, jelentősége volt és kellett is, hogy legyen a korabeli zsidó emberek életében. Különösen akkor igaz ez, ha valamennyire is igaznak tartjuk a kutatók egy részének azon véleményét, miszerint a **לְקָהָל** olyan vallási eligazodási pont is lehetett, amelyek a nép formálódásának nagy mérföldköveinél voltak jelen. Ilyennek tekinthetjük a Sinai hegyi történetet, az Exodusban történő szabadítás után, és az azt követő szövetségekötést a 2Móz 19. részében, vagy éppen a Deuteronomiumot megtaláló, és annak alapján vallási reformot bevezető Jósiás féle vallásreformot is a 2Kir 23. fejezetében, vagy éppen a fogságból hazatérő, a vallási életet újra megalapozó Nehémiás által vezetett reformot is a Neh 8,17-ben és a Neh 13,1-ben.⁶ Mint az megfigyelhető, egy-egy nagy, a teljes közösséget érintő változás a közösséget kifejező terminus vált olyan mérföldkövé, mely mind a megújulásban, mind pedig

³ Ld. még: DAVIDSON, R.: *Israel and the Church: Continuity and Discontinuity – I in Message Mission and the Unity of the Church*, ed. Angel ManuelRodríguez (Silver Spring, MD: Biblical Research Institute, 2013), 385.o.

⁴ Természetesen a korábbi időszakokban is használatos volt a kifejezés, ám az előfordulásának száma a különböző ószövetségi iratokban minden bizonnyal nem lehet véletlen. Ld. még: MÜLLER, H-P.: *Qahal in THAT* ed. E. Jenni, Vol. 2., (K. Verlag, München, 1979), 609-619.o. A mértékadó, nagy lexikonok közül a Koehler-Baumgartner féle HALOT az egyetlen viszont, amely ennek értelmében úgy értelmezi a kifejezést, mint „fogság utáni kultikus közösséget”. Ld. még.: KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W. – STAMM, J.J.: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Translated and edited under the supervision of M. E. J. Richardson, (Brill, Leiden, 1994-1999), 1080.o. Kiváló összefoglalást ad a témában a fogság utáni kor tekintetében a közösség, valamint az ószövetségi értelemben vett „maradék” vonatkozásaiban is: HAUSMANN, J.: *Israels Rest: Studien zum Selbstverständnis der nachexilischen Gemeinde (Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament)*, (W. Kohlhammer, Stuttgart, 1987).

⁵ 1Sám 19,20.

⁶ BOUYER, L.: *Liturgical Piety*, (Literary Licensing, Whitefish, 2011), 23-27.o.

a kontinuitás megerősítésében segíthette Isten népét mind az Ó, mind pedig az Újszövetség esetében.

A *Közösség* fogalmának újszövetségi háttere

Érdekes és érdemes az Apostolok Cselekedeteiről írott könyvet ezen a szemüvegen keresztül megvizsgálni. Az Ap.Csel. 1,8-ban ezt olvashatjuk:” Ellenben *erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában, sőt a föld végső határáig.*” Mindez egyrészt igyekszik kiemelni Jeruzsálem szerepét, másrészt mintha csak és kizárólag a szétszóratott zsidó közösségekre utalna. Az említett bibliai könyv 9. részének 31. versében ezt olvashatjuk: „*Az egyháznak tehát egész Júdeában, Galileában és Samáriában békessége volt: eközben épült, az Úr félelmében járt, és a Szentlélek segítségével egyre gyarapodott.*” Ezen történések után olvasunk Péter csodálatos látomásáról a 10. részben, majd pedig Kornéliusznál történt látogatásáról, később pedig az Ap.Csel. 11,19-től kezdve az első keresztyénekről Antióchiában. Feltételezhetjük tehát, hogy a *קְהָלָא* ilyen típusú értelmezésének⁷, és az érintettek körének kiterjesztéséről van szó, mely folyamat szellemi atyjának mindenképpen Pál apostolt tarthatjuk.⁸

Pál ugyanis, mintegy szocio-etnikus inklúzív kapocsként értelmezi az *ἐκκλησία* kifejezést, ráadásul ennek a többes számát is gyakran használja, mintegy azt is kifejezve, hogy ezek nemcsak egy adott csoporton belüli alcsoportnak tekinthetők, (jelesül a zsidóságon belül), hanem egymással is kapcsolatban vannak, minden eltérő adottságaik ellenére is.⁹ Az mindenesetre bizonyosnak látszik, hogy a Kr.u. 1. évszázadban nem minden helyi gyülekezet

⁷ Ezen a ponton mindenképpen szükséges azt is megjegyeznünk, hogy a kutatók egy része egymás mellett párhuzamosan jelenlévőként látja az *ἐκκλησία* és a *συναγωγή* kifejezéseket, amelyeket a korabeli zsidóság kétféleképpen használhatott. A hellenista zsidó-keresztyének inkább az előbbit használhatták, ez által is erősítve az ószövetségi kontinuitást, míg az utóbbit inkább az „egyéb” zsidók használták. A kérdés erősen vitatott, bővebben ld.: TREBILCO, P.: *The Early Christians in Ephesus from Paul to Ignatius*, (Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 2007), 458-459.o.

⁸ Teheti ezt azért is, mert az ígélet földjére lépett Izrael népe szintén *ἐκκλησία* volt, amely magában foglalta a jövevényeket is. Tehát már az ószövetségi Izrael esetében sem beszélhetünk pusztán származási alapon történő *קְהָלָא*-ról. Ld. Józsa 8,35!

⁹ Mindez természetesen nem áll előzmények nélkül, hiszen az elv, miszerint egy adott közösségen belüli alcsoport magát hasonlóképpen definiálja már a qumráni közösségben is megtalálható volt. Mindezt Pál kiterjesztve segíthette a keresztyéni önértelmezés definiálását. Abban viszont heves viták vannak, hogy mindez hogyan épülhetett be a korabeli zsidóság *ἐκκλησία*-ról alkotott véleményébe, és emiatt hogyan viszonyulhattak magához Pálhoz is. Ld.: KORNER, R.J.: *The Origin and Meaning of Ekklesia in the Early Jesus Movement*, (Ancient Judaism and Early Christianity, 98), (Brill, Leiden, 2017), 235-238.o.

tarthatta magát *ἐκκλησία*-nak, hiszen más megnevezéseket is találunk az Újszövetségben.¹⁰ Mint ahogyan az sem lehet véletlen, hogy az apostol minden bizonnyal nem véletlenül használt olyan metaforikus képeket sem az Egyház leírására mint az Isten Temploma, a Krisztus teste. Mindezekkel a szoci-kulturális, illetve vallási hidat kívánta megteremteni a zsidóság és a pogányság között.¹¹ Mindez viszont nemcsak a zsidóság-pogányság kapcsolatában volt értelmezhető, hanem az akkori, őskeresztyén gyülekezetek között meglévő különbségek esetében is.¹² Viszont mindezeket a különbségeket, sajátosságokat is figyelembe véve, és azokat nem hagyva figyelmen kívül, az Újszövetségben megtalálható intelmek még erőteljesebben emelik ki a *κοινωνία* jelentőségét. Azt a típusú közösséget, mely nem emberi erőn vagy akaraton alapszik, hanem Isten igéjének hirdetésén, és annak meghallásán.¹³ Vagyis a szociológiai különbségeket nem elfedve, azokra teológiai módon volt szükséges reflektálni már az Újszövetség korában is, és szükséges ma is. *κοινωνία*-ban, vagyis valódi *Közösségben* lenni nem jelent kevesebbet, sem pedig többet, mint Isten szeretetében lenni, illetve abban megmaradni.¹⁴ Ez a keresztyén misszió, és a keresztyén gyülekezet alapja is, illetve ebben nyeri el végső értelmét egyháztagságunk, Krisztushoz való tartozásunk: megmaradni Őbenne.¹⁵ S ez az a fajta lelki hozzáállás, illetve érettség, ami valóban képes a különbségek ellenére is összekötni mindannyiunkat Krisztussal és egymással is.

¹⁰ A „szentek”, vagy éppen a „Krisztuséi” kifejezéseket is gyakran megtalálhatjuk a különböző újszövetségi iratokban. Vannak olyan kutatói vélemények, melyek azt valószínűsítik, hogy a zsinagóga, melyet a Jakab levelében olvashatunk tulajdonképpen *ἐκκλησία* jelentéssel állhat. Mely talán arra utalhat, hogy zsidó származású keresztyének gyülekeztek össze, vagy éppen egy kifejezetten istentiszteleti célra használt épületre is. Mindez mutatja, hogy a kérdés korántsem annyira egyértelmű, mint amilyennek elsőre tűnhet. Kitűnő példa erre az is, hogy a Péter Első levele például egyáltalán nem használja az *ἐκκλησία* kifejezést. Mint ahogyan azt is nehéz lenne elvitatni, hogy a Kr.u.2. századtól már az *ἐκκλησία* használata és jelentősége került előtérbe. Ld. még: MCKNIGHT, S.: *The Letter of James*, (NICNT, Eerdmans, Grand Rapids, 2011), 183.o.

¹¹ Mint ahogyan arról is szükséges szólnunk, hogy egy sokféle háttérből érkező, sokféle kultúrát követő gyülekezetnek alapvető identitást adhatott a közösséghez való tartozás. Mely kifejezés valójában régről ismert lehetett az antik-görög kultúrában felnőtt emberek számára, hiszen az már régóta, mint közéletet, és döntési mechanizmusokat meghatározó fogalom volt. Mindezekon túl azt is jelezhetette, hogy miként az *ἐκκλησία* korábban az élet minden területére kiterjedő döntéseket hozott, a Krisztus gyülekezete is több, mint a vallásos alkalmakra összegyülekező hívek közössége. A mindennapokban megmutatkozó összetartozást is kifejezhetette, ezáltal is védő ernyőt biztosítva a gyülekezet tagjai számára. Ld. még.: KORNER, R.J.: *Ekklesia as a Jewish Synagogue Term: Some Implications for Paul's Socio-Religious Location in Journal of the Jesus Movement in Its Jewish Setting*, (Issue 2, 2015, 53-78 pp.), 70-74.o.

¹² KORNER, R.J.: *The Origin and Meaning of Ekklesia in the Early Jesus Movement*, (Ancient Judaism and Early Christianity, 98), (Brill, Leiden, 2017), 263-264.o.

¹³ Ld. pl.: 1Kor 1,9.

¹⁴ Ld.: 1Ján 1, 3, 6. Továbbá: SCHNACKENBURG, R.: *Die Johannesbriefe*, (Herder, Freiburg, 1953), 66-72.o.

¹⁵ BROWN, R.E.: *The Epistles of John* (The Anchor Yale Bible Commentaries), (Yale University Press, New Haven, 1995), 101-103.o.

Összegzés

A Biblia egyértelműen nem tekint úgy az emberek között meglévő, akár gyülekezeten belül is tapasztalható különbségekre, mint amelyek elhanyagolhatók lennének. Sokkal inkább azt emeli ki, hogy mindezekről természetesen tudomása van, ám azt is kiemeli, hogy a valódi *közösség* jóval mélyebb értelemmel rendelkezik, semmint emberi vágyak által munkált, felületes egység elérése. Mint azt fentebb említettük, már az Ószövetségben is része lehetett a לְקָהֶֿלֿ-*nak* származása szerint nem-zsidó ember is. Mindez a kérdés ott lebeg végig az Újszövetség mögött is, ám annak feloldását sokkal inkább az Egyház, mint közösség lehetőségében és felelősségében látja. Az Egyházközség Egyház is, és Közösség is. Különösen is aktuálisnak érezzük, hogy mindkét fogalmat a magunkénak érezzük ebben a különösen is megterhelt időszakban. Egyház, mint amely a Krisztusé, mint amely részese a Krisztus halálának és feltámadásának. Közösség, mint amelyik felelősséggel tartozik tagjaiért. Egyházközség, mely mindezeket szem előtt tartva részese annak az isteni szemléletnek, mely mindeneket magához hív. Mint ahogyan azt fentebb is láthattuk, egy-egy nagy krízis esetén, azokban az esetekben, amikor Isten népének saját identitásának, elhívásának újra definiálásban megerősítésre volt szüksége, különösen nagy jelentőséggel bírt a közösség fogalma, illetve annak megélése. Mindez napjainkban sem tűnik kevésbé fontosnak, hiszen a sokféle krízis közepette élő ma egyházának is mindez megerősítő, vigasztaló erővel kell, hogy bírjon. A Szentháromság Istennel való közösség ugyanis ma is közösségeket hív életre, illetve meglévőket újít meg. Ez által pedig a felvetett probléma jelentősen túlmutat annak elméleti horizontján, hanem annak megélése nagyon is gyakorlati kérdés is.

Balogh Róbert református lelkipásztor Váchartyán, A KRE Romológia Kutatóintézetének vezetője.

Irodalomjegyzék

- *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (A. Alt ... ed. R. Kittel; adjuvantibus H. Bardtke... ed. K. Elliger et W. Rudolph), Deutsche Bibelgesellschaft: Stuttgart, 1997.
- BOUYER, L.: *Liturgical Piety*, (Literary Licensing, Whitefish, 2011).
- BROWN, R.E.: *The Epistles of John* (The Anchor Yale Bible Commentaries), (Yale University Press, New Haven, 1995).
- DAVIDSON, R.: *Israel and the Church: Continuity and Discontinuity – I in Message Mission and the Unity of the Church*, ed. Angel ManuelRodríguez (Silver Spring, MD: Biblical Research Institute, 2013).
- HAUSMANN, J.: *Israels Rest: Studien zum Selbstverständnis der nachexilischen Gemeinde (Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament)*, (W. Kohlhammer, Stuttgart, 1987).
- KARASSZON, I.: *Qáhál. Az Ószövetség gyülekezet-fogalmához*. In: *Az Ószövetség varázsa*, (Új Mandátum, Budapest, 2004), 135-143.o.
- KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W. – STAMM, J.J.: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Translated and edited under the supervision of M. E. J. Richardson, (Brill, Leiden, 1994-1999).
- KORNER, R.J.: *Ekklesiá as a Jewish Synagogue Term: Some Implications for Paul's Socio-Religious Location in Journal of the Jesus Movement in Its Jewish Setting*, (Issue 2, 2015, 53-78 pp.)
- KORNER, R.J.: *The Origin and Meaning of Ekklesia in the Early Jesus Movement*, (Ancient Judaism and Early Christianity, 98), (Brill, Leiden, 2017).
- LAIRD, D: *Negotiating Power in Ezra–Nehemiah*, (SBL Press, Atlanta, 2016).
- LISOWSKY, G.: *Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament = Concordance to the Hebrew Old Testament / Nach dem vom Paul Kahle in der Biblia Hebraica von Rudolf Kittel besorgten Masoretischen Text...Mitwirkung von Leonhard Rost ausgearb. und geschrieben von Gerhard Lisowsky*, Deutsche Bibelgesellschaft:Stuttgart, 1993.
- MCKNIGHT, S.: *The Letter of James*, (NICNT, Eerdmans, Grand Rapids, 2011).
- SCHNACKENBURG, R.: *Die Johannesbriefe*, (Herder, Freiburg, 1953).

- *Septuaginta* (Alfred Rahlfs, Robert Hanhart ed.), (Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2007).
- *Szentírás. Istennek az Ó és Újszövetségben adott kijelentése*, Magyar Bibliatársulat, Budapest, 1990.
- TREBILCO, P.: *The Early Christians in Ephesus from Paul to Ignatius*, (Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 2007).
- YOUNG, I.: '*Edah and Qahal as Collective Nouns in Hebrew Biblical Texts* in *Zeitschrift für Althebraistik*, (vol. 14, issue 1, 2001), 48-82.